

**Као да плешем уместо да ходам**  
**Разговор са Сибелан Форестер водила Биљана Дојчиновић**



На фотографијама: Сибелан Форестер  
Колаж израдила: Јована Митровић

Сибелан Форестер је професорка на Колеџу Свортмор у Пенсилванији, где предаје руски језик и књижевност, и то првенствено руску поезију 20. века и руску женску књижевност, као и хрватску и српску књижевност. Књижевним превођењем бави се теоријски и практично: превела је десет књига и велики број песама и прича. Између осталог, превела је роман Милице Мићић Димовске,<sup>1</sup> као и део романа *Анејрон* Мирољуба Тодоровића.<sup>2</sup> Њен најновији превод јесте обиман избор из поезије Марије Кнежевић, објављен као двојезично издање под насловом *Техника дисања*.

*Недавно си учествовала на Међународном књижевном сусрету у Крупари, као и на неколико књижевних догађаја у Београду. Чиме те то привлаче Србија, њен језик и њена култура?*

Позив да учествујем на књижевном скупу подстакао ме је да путујем први пут од како је почела пандемија и да проведем неко време у Новом Саду и Београду, градовима које сам последњи пут посетила 2018. године. У Србији имам дивне пријатеље – паметне, занимљиве и љубазне – а увек има и нових интересантних књига и занимљивих нових аутора, нових барем за мене.

*Твој најновији превод са српског јесте велики избор из поезије Марије Кнежевић, насловљен Техника дисања. Књигу је прошле године објавио познати издавач Зефир прес. Шта те је приближило поезији Марије Кнежевић?*

Уредник Зефир преса ме је 2017. године позвао да нађем српског песника или песникињу (управо су били објавили поезију Ане Ристовић у преводу Стивена и Маје Тереф), па сам трагала по књижарама, а потом питала своју пријатељицу и колегиницу Светлану Томић да ми предложи некога. Марија Кнежевић је била на врху њене листе. Онда смо Светлана и ја пошле на буреке, и на том путу појавила се – ко други него баш Марија Кнежевић! Тако смо се упознале, кратко поразговарале и она се начелно сложила да ми дозволи да преведем неколико песама.

Док сам дубље залазила у читање њене поезије погодиле су ме озбиљност и сложеност, а одушевили хумор и потпуно владање језиком – и звуком и богатством значења. Много је лакше превести дела која ти се допадају; ако чине оно што би *ти* желела да можеш с речима. Она је студирала у САД и њен енглески је толико добар да би одмах приметила и најмању непрецизност у мојим првим верзијама, што значи да је и практични аспект овог пројекта текао лако.

*Како би описала процес превођења? Како га описујеш својим студентима, на пример?*

Понекад чујеш реченицу или пар речи и превод ти сâм искрсне. То мора бити начин на који раде симултани преводиоци – ту вештину не знам. Обично, чак и ако волим текст и мислим да бих могла лепо да га преведем, морам прво да га разложим на делове и да у први нацрт унесем све синониме. То је фаза која споро иде; када сам радила први нацрт превода *Мрене* нисам могла да обрадим више од 10 до 12 страница дневно. Када сам своје изворе замолила да ми помогну са оним што ми ни речници ни интернет нису разјаснили, враћала бих се и кретала много брже, бирајући речи делом и с обзиром на ритам језика. Ова фаза може захтевати неколико пролазака, нарочито ако је реч о поезији.

Знам да поједини преводиоци раде тако што доведу до савршенства сваку реченицу и онда прелазе на следећу! Али, ја подстичем студенте да свој задатак започну „булдожером“, као што и сама чиним, и да онда раде са текстом између редова који

описујемо као „изгубљен у преводу“. Када упоредим први груби нацрт с каснијим верзијама, могу да оценим студенте који преводе с језика које не говорим – с арапског, кинеског, корејског, малајског. Ако почну на тај начин, то им помаже да стекну сопствено практично искуство. Подстичем их не само да потраже људе који знају језик и културу с којих преводе, а то могу бити и њихови старији рођаци, већ и да покажу своје касније верзије превода пријатељима који не знају оригинални језик да би им рекли има ли превод смисла за читаоце.

*Зашто си изабрала да преведеш роман Мрена Милице Мићић Димовске а не Последње заносе МСС о којима си с дивљењем писала?*

Ах, када сам прочитала *Последње заносе* (за мене је то била тешка књига: нисам познавала тај период, његов речник ни проблеме), наравно да сам пожелела да је преведем тако да бих могла да је поделим с онима који знају само енглески. Мислим да је то бриљантна књига: говорила сам о њој на једној конференцији и послала текст Милици да види да сам се заиста бавила тим романом. Мора бити да јој се допала моја интерпретација, јер је удесила да је на српски преведе изузетна Драгиња Рамадански и да буде објављена у *Летопису Матице српске*. Ипак, била сам сигурна да амерички читаоци не би разумели роман и да не би имали времена да пролазе кроз његове елементе који су им непознати.

*Мрена*, с друге стране, нуди читаоцима много начина да уђу у радњу. Проблем јаза међу генерацијама је познат свим друштвима, а најмлађи ликови у роману често упућују на америчку (и британску) културу – популарну музику, књижевност, и такође на једноставне и познате фразе на енглеском. Нисам знала, када сам почињала да радим на овом роману убрзо пошто је објављен, да ће привући тако много негативне и пристрасне критике. Моји су студенти уживали док су га читали и открили су у њему много ствари о којима су дискутовали.

*У једном интервјуу на интернету рекла си да си на првој години студија почела да учиш руски из чисте забаве. Како се догодило да си почела да учиш хрватски и српски?*

Када сам уписала постдипломске студије на Универзитету Индијана у Блумингтону, речено нам је да треба да учимо „други словенски језик“. Придев „други“

прилично је речит, подразумева да ће ти језици увек бити секундарни у односу на руски. У том тренутку је избор био могућ између чешког, пољског и оног што су тада звани српскохрватски. Постдипломци су такође могли да изаберу савремене источноевропске језике који нису словенски – естонски, мађарски, летонски, литвански – или, мислим, централноазијске језике – познавала сам жену која је узела узбечки, али мислим да га касније није користила у свом раду.

Не знам зашто сам се одлучила за српскохрватски, можда зато што никада нисам чула тај назив, али сам свакако имала пуно среће: наша наставница је била Фулбрајтова стипендисткиња Рада Борић, чија је мисија да чини чуда широм света. Пуна енергије и блиставе интелигенције, она је фантастична професорка језика, и сви смо је волели.

Пошто сам учила руски, осетила сам померање нагласка у познатим речима (обично један слог раније него у руском) као и велику отвореност у звучању вокала као музички преображај, као да плешем уместо да ходам. Тако да нису само Рада Борић а потом и професор Хенри Купер били неодољиви. Била сам очарана лепотом језика и желела да га очувам у животу за себе поред руског (који је такође леп, наравно, али некако више сив, или можда седефаст по својој боји).

*Да ли су студенти у Америци заинтересовани за руски језик и културу?*

Студенти су свакако заинтересовани за руски језик и културу, премда многи одустају од студирања руског јер овај језик има репутацију да је „тежак“ (кажем им, „Да, и када ваш будући шеф види руски на вашем резимеу знаће да се не плашите напорног рада.“) Откривамо да у руском, као и у многим другим академским дисциплинама, треба да представимо културу и књижевност на начине који чине очигледним њихову ширу важност: везу са историјом, или да представимо проблеме очувања околине. Студенти политичких наука сигурно схватају да морају да познају Русију. А поједини аутори – нарочито Достојевски – довољно су познати да привуку студенте филозофије, психологије или религије заједно са љубитељима књижевности. Велики број наших студената сусретне се с понечим од Достојевског у средњој школи, тако да су на факултету спремни да га продубљеније читају.

*О којим руским ауторкама предајеш?*

О различитим писцима на различитим курсевима. На курсу о љубави и сексу (!) читамо успомене Надежде Дурове-Александрове, поезију Катарине Павлове, Евдокије Ростопчине, Софије Парнок и Марине Цветајеве, и прозу Јулије Вознесенске и Људмиле Улицке. На курсу о околини, природи и индустрији, читамо Вознесенску, опет, и Светлану Алексијевич. На курсу о руским бајкама Марину Цветајеву, Нину Садур и Татјану Толстој; на Руској и источноевропској научној фантастици – Олгу Ларионову и Далију Трускиновскају.

*Да ли си имала студенте српског или хрватског током последњих пет година?  
Шта би рекла у вези са будућношћу „малих“ језика у америчкој академији?*

Не успевам да редовно понудим курсеве језика (мада су од мене једном тражили да учиним као „усмерено читање“), али када на првој години држим семинар о источноевропској прози могу да се снажно ослоним на своје познавање јужнословенских писаца. У зависности од тога шта је објављено (авај!), могли смо да читамо Иву Андрића, Мешу Селимовића, Ирону Вркљан, Данила Киша, Дубравку Угрешин и Милицу Мићин Димовску.

Када је реч о будућности „малих“ језика – тешко је знати. Верујем да су свакој земљи потребни стручњаци у скоро сваком могућем пољу, а наше образовне институције могу да понуде први корак ка знању с тим захтевима за „други“ јужнословенски језик и слично. Приметила сам, међутим, да су скоро сви млади стручњаци за јужнословенске језике на великим универзитетима који имају значајне славистичке катедре из бивше Југославије, или су одатле емигрирали као млади.

У социјалистичком периоду било је много више превођења међу језицима источне Европе. Сада, што је чудно, изгледа као да су енглески или немачки посредници између различитих језика, чак и ако постоје сјајни преводиоци који могу да раде директно са српског на пољски, као, на пример, Јованка Дорота Ћирлић.

Све док постоје дивни писци, музичари, филмски аутори и тако даље, и најмањи језик може имати своју улогу на светској сцени. Надам се да владе којих се то тиче обезбеђују финансирање превода и дају подршку уметности и уметницима код куће.

*Књижевно вече посвећено твојој поезији одржано је у Београду у августу. То је било својеврсно откриће, судећи по реакцијама на интернету. У којој мери је то што предајеш и истражујеш руску поезију 20. века утицало на твоју поезију?*

Прва ствар коју је руска поезија учинила за мене (нарочито велики модернисти – Цветајева и Мандељштам) била је да ми покажу да нисам довољно озбиљна да будем та врста песника, па сам се окренула постдипломским студијама и академском животу, мислећи да ћу писати у слободно време. (Ха – узвикују универзитетски професори!) Мислим да ме је бављење руском поезијом, као и хрватском и српском, учинило осетљивијом на етимологију у језику, због богатства начина на који се у словенским језицима формира реч, као и на звук и ритам поезије. Сваки пут када радим на преводу поезије, то подстакне моју креативност, а и читање научних радова може бити инспиративно.

*У збирци Половна судбина из 2016. поиграваш се значењима свакодневног живота изведеним из „половног“ – од одеће до љубави. Насловна песма се такође бави и социјалном неправдом. Да ли се слажеш с тим да, када се пише полазећи с неке „мале“ тачке, ипак можемо да стигнемо до свега што је на овом свету важно? Или мислиш да песник или песникиња треба да пођу од „значајнијих питања“ ако желе да говоре о политичким, друштвеним, историјским проблемима?*

У сопственим покушајима да пишем о озбиљним друштвеним питањима видим да ми то боље иде ако почнем од малих ствари, и можда се то односи на женско писање у начелу: често смо ми те за шиваћом машином, или судопером, или чистимо најмању (најјефтинију) рибу с пијаце да бисмо је испржиле за породицу – тренутак који Цветајева описује у једном писму. Покушала сам да пишем о великим стварима – боже, какве све велике ствари постоје у САД о којима треба писати – али обично ми не иде од руке ако то чиним с намером.

*Своју поезију и преводе објављујеш на интернету. Година 2020. донела нам је изазов онлајн предавања. Све више и више прелазимо у дигиталну сферу. Шта је у томе добро а шта не баш толико добро из твог угла професорке, с једне, и песникиње и преводитељке, с друге стране?*

Први вебсајт сам начинила 1995. или 1996, што је прилично рано за професора који се не бави компјутерима. Било ми је узбудљиво да се повезујем са људима који су далеко. Велика је радост наћи сајт као што је *Књиженство*, са свим сјајним

информацијама и вредним научним текстовима на интернету. Водила сам преко електронске поште разговоре који су ми били изузетно важни и имала понекад задовољство да повежем људе који је требало да се познају и да узајамно знају шта раде али нису раније открили једни друге. Сваки нови начин стварања људских и интелектуалних веза драгоцен је. Постоје одлични онлајн поетски часописи, часописи преводне књижевности, научни и културни часописи, једно огромно благо текстова који су прескочили уобичајене препреке а да не захтевају велика финансијска улагања – само улагања у виду времена и љубави.

Најпре сам објавила неколико превода хрватске прозе и поезије, а оно што ме је прво увукло у српску културу, коју сам посећивала али у њој нисам остајала, био је имејл од Драгиње Рамадански, која ме је нашла тражећи стручњака за Цветајеву да напише предговор за њен превод. Поруке су довеле до сусрета уживо и до дивног разговора. Заједнички рад на пројектима и наши људски контакти преко дигиталних комуникација су тако добра ствар, мада су неки од резултата ефемернији него писма исписана мастилом на папиру.

Свакако да нисам прва особа која осећа ограничења онлајн комуникације – могућност да се имејл или СМС порука написана на брзину погрешно разумеју, или чак и могућност да млађи саговорник ни не проверава мејл редовно. Скајп и зум зависе од квалитета техничке везе, мада су због визуелне информације бољи и мање изазивају анксиозност код саговорника коме језик конверзације није матерњи него међународни телефонски позив. Предавања онлајн су прилично депресивна: не само зато што се губи спонтаност (студенти не желе да ћаскају пре него што час почне, јер би их сви чули, осим ако то не чине приватно, што функционише само ако већ познајеш особу с којом разговараш), него је ту и оно страшно бескрајно седење. Нисам раније схватала колико ходам док предајем, или устајем да пишем на табли, док се нисам нашла заробљена у столици са лаптопом у крилу.

*Шта су ти планови за наредних годину-две? Има ли међу њима неког изненађења за српску културу? Нека кореспонденција с непознатим подацима или неки нови превод?*

Дивно питање и добра идеја да заокружимо разговор погледом у будућност. Почела сам да преводим једну фасцинантну руску песникињу, Елену Михаилик, која предаје у Аустралији – чиме подвлачим како дигитална комуникација олакшава рад с неким на другој страни земљине кугле. Приликом ове посете Београду скупила сам

повећу хрпу песничких књига које ћу читати са занимањем и задовољством и које ће сигурно бити пуне инспирације. А ко зна каква ће дивна порука стићи сутра, с неким великим подстицајем или провокативним питањем?

Превела с енглеског Биљана Дојчиновић

---

<sup>1</sup> Објавила платформа CreateSpace Independent Publishing Platform in 2016.

<sup>2</sup> Miroljub Todorović, Excerpt from the verbal-visual novel, *Apeiron*, from Serbian (Moscow: Mycelium samizdat publishers, 2013) <https://www.scribd.com/document/124376884/Miroljub-Todorović-Apeiron> (приступљено 2. 11. 2021).